

היבא דדיימא מיניה, (23) אף על גב דלא דיימא מעלמא, נמי אמר רב שהולד ממזר.

ומאי טעמא חוששים אנו לביאתם של אחרים אף שלא נחשדה מהם, משום דאמרינן: מדאפקרה נפשה [מתוך שהפקירה את עצמה] לגבי ארום, שמא אפקרא נפשה אף לעלמא [הפקירה את עצמה אף לאחרים].

ומתניתין — דמשמע: תולים אנו את הולד בביאה הידועה, ואין חוששים לביאות אחרות — מיירי, כגון שהיו שניהם חבושין בבית האסורים, ואין לחוש לביאה מאחרים שאינם בבית האסורים.

איכא דאמרי: בבא עליה ארום בודאי (24) ולא דיימא מעלמא, כולי עלמא — בין רבא ובין אבוי — לא פליגי דבתריה דידיה שדינן ליה; ומחלוקתם של רבא ואבוי היא בבא עליה ארום בודאי ודיימא מעלמא, ומפרש לה ואזיל.

והכי איתמר מחלוקת רב ושמואל, וכך הוא שאמרו רבא ואבוי:

ארוסה שעיברה ואין ידוע שבא עליה הארום בודאי:

רב אמר: הולד ספק ממזר.

ושמואל אמר: הולד שתוקי [בדוקין].

אמר רבא: מוסתברא מילתיה דרב — שאמר: הולד ספק ממזר — רק בשני תנאים:

א. דלא דיימא מיניה כלומר: אין ידוע לנו שבא עליה הארום.

ב. ודיימא מעלמא [חשודה היא לזנות עם אחרים].

אבל דיימא מיניה, כלומר: ידוע לנו שבא א-ו עליה הארום [תוספות], אע"ג דדיימא נמי מעלמא, בתריה דידיה שדינן ליה. (1)

אמר רבא: מנא אמינא לה?

דקתני במשנתנו: ילדה תאכל.

והרי היכי דמי?

אילימא דדיימא מיניה (2) ולא דיימא מעלמא, וכי אטו צריכא למימר דתיכול! (3)

אלא לאו דדיימא נמי מעלמא, ומכל מקום תולים את העובר בביאה הידועה; ואם כן אתה למד בקל וחומר לארוסה שבא עליה ארום בודאי שאנו תולים את העובר בארום אף שדיימא מעלמא, כי:

ומה התם — במשנתנו — דלהאי [לכהן

ריטב"א; וראה דברי רש"י, ודברי הערוך לנר על דבריו.

1. וכן אם לא דיימא מעלמא, אע"ג דלא דיימא מיניה בתריה דידיה שדינן ליה.

2. כלומר: בא עליה בודאי.

3. הקשה בערוך לנר: והרי ודאי חידוש השמיעתנו משנתנו, שאף עובר הנולד מן הזנות

לענין ממזר דבתרא דידיה שדינן ליה ומתירין לו לישא בת ישראל שלא הוא ולא היא יודעים אם כשר הוא אם לאו? ולא יישב.

23. העירו אחרונים, דמדברי התוספות ד"ה אמר, משמע, שאין הם גורסים: כל היבא דדיימא מיניה, אלא: לעולם אימא לך אף על גב וכו'.

24. כגון שיש עדים שבא עליה או שהוא מודה,

כי אמר קרא: האשה וילדיה תהיה לאדוניה, הרי למדנו שהוא עבד, ואינו חשוב זרע של אביו.

שנינו במשנה: ממזר פוסל ומאכיל:

תנו רבנן: כתיב: ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה "זרע אין לה" ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל.

אין לי אלא זרעה שהוא פוסל אותה בתרומת בית אביה, וכמו שנאמר: "זרע" אין לה.

אבל זרע זרעה — וכגון שמת הזרע הראשון ונשאר זרע זרעה — מניין שהוא פוסלה?

תלמוד לומר: זרע אין לה, מכל מקום. (4)

אין לי אלא זרע כשר — שיש לה מן הישראל — שהוא פוסלה.

אבל זרע פסול — שיש לה מן הישראל — מניין?

תלמוד לומר: זרע אין לה, עיין עלה.

ותמהינן: והא אפיקתיה [כבר הוצאתו למקרא זה לדרשה אחרת] ללמד על זרע זרעה שהוא פוסלה?!

ומשנינן: זרע זרעה לא איצטריך קרא, כי בני בנים הרי הן כבנים, (5) כי איצטריך קרא ד"ובן אין לו": ללמדך זרע פסול שהוא פוסל מן התרומה.

שזינתה עמו] איסורא הוא ולהאי [לאחר] איסורא, כלומר: אף לזה שזינתה עמו הרי היא אסורה, מכל מקום בתריה ידיה שדינן ליה ואין חוששים לזנות של אחרים, הבא — גבי ארוס שבא עליה בודאי — דלהאי [לאחר] איסורא הוא, ולהאי [לארוס] התירא, לא כל שכן שלא נחוש לזנות של אחרים.

אמר ליה אבוי לרבא: לעולם אימא לך: כל היבא דדיימא מעלמא, אף על גב דדיימא מיניה [ידועה לנו ביאת הארוס], אמר רב הולד ממזר.

ומתניתין — ששנינו: ילדה תאכל — בדלא דיימא כלל, כלומר: לא דיימא מאחרים.

שנינו במשנתנו: העבד פוסל משום ביאה ואינו פוסל משום זרע, כיצד: בת ישראל לכהן, בת כהן לישראל וילדה הימנו בן והלך הבן ונכשב על השפחה וילדה הימנו בן הרי זה עבד, היתה אם אביו בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה, בת כהן לישראל תאכל בתרומה:

ומפרשינן: מאי טעמא?

יש לפרש בשני אופנים:

האחד: מאי טעמא עבד הוא.

השני: מאי טעמא אינו חשוב זרע לפסול ולהאכיל.

4. בקידושין ד א הגירסא היא: תלמוד לומר: "זרע אין לה" "עיין לה".

5. כתב רש"י: בפרק הבא על יבמתו לעיל סב ב;

הרי הוא מאכיל את אמו בתרומה, כי הכתוב אומר: ויליד "ביתו" הם יאכלו בלחמו, ומשמע: דוקא יליד שנולד מ"ביתו זו אשתו" של כהן הוא בלבד מאכיל את אמו בתרומה? ולא יישב.

שנינו במשנה: היתה אם אמו [של הממזר] בת ישראל לכהן תאכל בתרומה וכו'. כהן גדול פעמיים שפוסל, כיצד בת כהן לישראל וילדה הימנו בת והלכה הבת וניסת לכהן וילדה הימנו בן הרי זה ראוי להיות כהן גדול וכו' ופוסל אם אמו:

תנו רבנן: הריני כפרת בן בתי שהוא כוזא [כלי קטן] כלומר: גרוע הוא שהוא ממזר שמאכילני בתרומה, ואיני כפרת בן בתי שהוא כוזא [כלי חשוב] כלומר, שהוא כהן גדול שפוסלני מן התרומה.

הדרן עלך פרק אלמנה

פרק הערל

מתניתין:

הכהן הערל, (6) וכל הכהנים הטמאים — לא יאכלו בתרומה.

אבל נשיהן ועבדיהן — יאכלו בתרומה.

שהרי לא יצאו הערל והטמאים מכלל הכהנים, אלא מחוסרי תקנה הם, ולכן

שנינו במשנה: כיצד בת ישראל לכהן ובת כהן לישראל, וילדה הימנו בת והלכה הבת ונישאת לעבד או לעובד כוכבים וילדה הימנו בן הרי זה ממזר:

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: כמאן היא משנתנו הסוברת: עבד הבא על בת ישראל הרי הולד ממזר?

כרבי עקיבא, דאמר: יש ממזר מביאת חייבי לאוין, והרי בעבד הבא על בת ישראל איכא לאו ד"לא תהיה קדשה", ובגוי הבא על בת ישראל יש לאו ד"לא תתחתן בס", ומטעם זה הולד ממזר.

ודחינן: **אפילו תימא רבנן** החולקים וסוברים אין ממזר מחייבי לאוין, **בעובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל** מודו שהולד ממזר.

דכי אתא רב דימי אמר רבי יצחק בר אבדימי משום רבינו [רבין] הסובר בעלמא: אין ממזר מחייבי לאוין:

עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, ונתבאר כל זה בסוגיא לעיל דף [מה].

6. כתב רש"י שהמשנה מדברת בערל שמתו אחיו מחמת מילה, שהוא אנוס בערלותו, היות שמתו אחיו מחמת מילה, וסכנה היא למולו. ובתוספות חזקו דבריו.

ורבינו תם חולק על רש"י, ולדעתו, דינו של ערל שמתו אחיו מחמת מילה הוא כדין ערל קודם יום השמיני, שנסתפקו בו בגמרא לקמן עא א האם יש לו דין ערל.

ומפרש רבינו תם את משנתנו, במי שלא מל

ולשון רש"י בקדושין ד א הוא: נפקא לן במסכת יבמות וכו', כלומר: כבר נלמד הוא ממקרא אחר, ואין צריך ללמודו ממקרא זה.

וראה בגמרא לעיל בפירוש רש"י, שעיקר הלימוד הוא על בני בנות שהן כבנים, ולא על בני בנים; ולפי מה שנתבאר בהערה שם, הרי שבדין בני בנות נחלקו אב"י ורבא שם, ואם כן לדעת הסובר: בני בנות אינם כבנים, עדיין איצטריך קרא לבני בנות.

מאכילים הם את נשיהם ועבדיהם "פצוע דכא".

בתרומה. (7)

פצוע דכא וכרות שפכה — אסורים לבוא בקהל ה'

אבר הזכרות של אדם מורכב מ"גיד", שבראשו "עטרה", ומכיס של ביצים.

כהן שהוא פצוע דכא, וכן כהן שהוא כרות שפכה [מפרש לה ואזיל], שהם אסורים לבוא בקהל:

העטרה היא שורת הבשר העבה והגבוהה, המתרוממת בראש הגיד.

הן עצמן, וכן עבדיהן — יאכלו בתרומה.

אם נחתך חלק מן הגיד, באופן המונע מהאדם את היכולת להוליד, נקרא האיש הזה "כרות שפכה" [לפי שהגיד הוא המקום ממנו נשפכים מי רגליו של אדם].

ואולם נשיהן — לא יאכלו בתרומה. כיון שנפסלו הנשים על ידם, בכיאתם, שהרי נבעלו למי שפסול להן. (8)

ואם נחתכו או נפצעו הביצים, נקרא האיש

ואם לא ידעה, שלא בא הבעל הכהן על

מחמת פחד, כי ראה אחרים שמתו מחמת מילה, או צער, או שמת לו אח אחד מחמת מילה [ראה בראשונים כאן משמו, ובתוספות חגיגה ד ב וזכחים כב ב].

ואולם מה שכתב רש"י כאן "מחוסרי תקנה הם", אין כוונתו לסברת הגמרא דלעיל "פומייהו כאיב להו", שהרי למסקנת הגמרא אין צורך לזה, כי אפילו זר שאינו אוכל כלל הרי הוא מאכיל.

והטעם שהוצרכו הראשונים לפרש את משנתנו במי שאינו מומר לערלות, אלא שמחמת סיבה לא מל, ראה בקרן אורה.

8. רש"י כתב בטעם פסולם "דשווייה חללה בכיאתן, שהרי נבעלה לפסול לה".

7. לעיל בתחלת פרק אלמנה, סברה הגמרא לומר, שכלל הוא בתרומה: כל האוכל בעצמו תרומה הרי הוא מאכיל אחרים בתרומה, וכל שאינו אוכל בעצמו אינו מאכיל.

ותמה הרשב"א על דבריו, שהרי אין חללה אלא מפסולי כהונה?! [וכמבואר גם בסוגיא לעיל סח בשאר פסולי קהל, שהביאה הגמרא מקראות אחרים לפוסלה מן התרומה ולא משום חללה].

אך הקשתה הגמרא ממשנתנו, שהערל והטמאים מאכילים בתרומה, אף שהם אינם אוכלים, ודחתה הגמרא: התם, פומייהו כאיב להו [וביאר שם רש"י: מחוסרי תקנתא הם, אבל עומדים הם ליתקן ולאכול]. ואולם, דחתה הגמרא יסוד זה, והוכיחה מזרע של בת ישראל מכהן, שהוא מאכיל את אמו כשהוא עצמו זר, ואפילו אם הוא פסול.

אלא טעם פסולם הוא, משום "ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל", וכמבואר לעיל סח א וב, שמפסוק זה אנו לומדים, לכל האסורים בכיאה שאינם מפסולי כהונה ושאינם מחייבי כריתות — שהם פוסלים את נשותיהם בכיאתם, מן התרומה.

ובערוך לנר כתב לקמן עב א, שעיקר חידוש משנתנו הוא, שלא נאמר רק מי שאוכל בתרומה מאכיל, ומי שאינו אוכל אינו מאכיל, ראה שם ובהערות.

וראה עוד ברש"י לעיל נו א, שכתב גבי נבעלת לפצוע דכא, שהיא נפסלת משום חללה. וראה לשון רש"י במשנה לעיל סט א "ואם אינן ראויין לבוא בישראל, הרי אלו פוסלין", שכתב "הרי נתחללה בכיאת פסול לה".

אשתו⁽⁹⁾ משעה שנעשה פצוע דכא וברות שפכה⁽¹⁰⁾ — הרי אלו, נשותיהן, יאכלו בתרומה,⁽¹¹⁾ שהרי לא נפסלו בביאה.

ואיזהו פצוע דכא?

כל שנפצעו הביצים שלו, ואפילו אחת מהן.

ואיזהו ברות שפכה?

כל שנברת הגיד.

ואם נחתכה העטרה ונשתייר מן העטרה אפילו כחוט השערה, הרי הוא כשר לבוא בקהל, לפי שהעטרה אינה אלא בשר בעלמא, ולא גיד, שאין הגיד נחשב, אלא מעטרה ואילך, לצד הגוף.

נמרא:

תניא:

אמר רבי אליעזר: מנין לערל שאין אוכל בתרומה?

נאמר: "תושב ושכיר לא יאכל בו", בקרבן פכה.

ונאמר: "תושב [של] כהן ושכיר [של כהן] לא יאכל קודש", בתרומה.

והרי אתה למד בגזירה שוה: מה "תושב ושכיר" האמור בפכה, ערל אסור בו. אף "תושב ושכיר" האמור בתרומה, ערל אסור בו.

רבי עקיבא אומר אינו צריך ללומדו מגזירה שוה:

אלא, הרי הוא אומר [ויקרא כב ד]: "איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב, בקדשים לא יאכל".

וכפלה התורה לשון "איש", כדי לרבות את הערל, שנחשב כמו טמא לענין איסור אכילת תרומה.⁽¹²⁾

אמר מר בבביתא:

שנאמר אצל רבקה: בתולה ואיש לא ידעה.

10. לשון רש"י הוא: ואם לא ידעה, לא בא עליה אחרי כן, והיתה נשואה לו קודם לכן. שנעשה פצוע דכא אחר שנשאה, ומאז לא בא עליה. והטעם שפירש רש"י כן, הוא משום דברי רבי יוחנן בגמרא לקמן עה א, וראה תוספות יום טוב.

11. חידוש יש בדין זה, שהרי היא משתמרת לביאה פטולה [ראה לעיל נו ונז], וטעם משנתנו, מתבאר בגמרא לקמן עה א.

12. ביאר רש"י: בהאי קרא "תרומה" כתיב. דכתיב [איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב

וראה מה שהביא וכתב בדעת רש"י, הגר"א יפהן זצ"ל בהגהותיו על הריטב"א, ציון 34.

ב. הקשו הראשונים והאחרונים: הרי לעיל [סט א] מבואר, שהמחזיר גרושתו מן הנשואין ובא עליה, אין האשה נפסלת בביאתו הואיל ואין הוא "זר אצלה מעיקרא", כי הרי מתחילה הוא היה מותר בה. ואם כן, אף פצוע דכא, הרי אין הוא זר אצלה מעיקרא, רק אם נולד פצוע דכא [רעק"א], ולמה הוא פוסל אשה בביאתו?!

ותירצו בזה כמה תירוצים, ראה תוספות ישנים, רשב"א, ריטב"א, מאירי, רש"ש וקובץ הערות. ורבינו עקיבא איגר כלל קושיא זו בספרו "קושיות עצומות".

9. כמו: והאדם "ידע" את חוה אשתו, וכמו

תאמר בתרומה, שלא שייך בה פיגול ונותר, והאוכלה בטומאת הגוף אינו חייב חטאת.

ומאשרת הגמרא: לאיי [באמת, רש"י שבת סד א] אפנויי מופנה!

והוינן בה: הי, איזה "תושב ושכיר" מביין השניים הוא מופנה?

האם זה האמור בפסח, או זה האמור בתרומה?

אי "תושב ושכיר" דתרומה הוא המופנה, זה לא יתכן, כי הרי מצריך צריכי הן "תושב" והן "שכיר" ליכתב, ושניהם אינם מופנים!

דתניא: "תושב" של כהן האמור בתרומה: זה עבד עברי שנרצע, שהוא קנוי לכהן קנוי עולם, עד שנת היובל.⁽¹⁵⁾

רבי אליעזר אומר: נאמר "תושב ושכיר" בפסח, ונאמר "תושב ושכיר" בתרומה, מה "תושב ושכיר" האמור בפסח, ערל אסור בו, אף "תושב ושכיר" האמור בתרומה ערל אסור בו:

ומבאר הגמרא: בהכרח, ש"תושב ושכיר" האמור, הוא פסוק מופנה [מיותר, לשם לימוד]!

דאי לא מופנה, אלא צריכים אותו לענין שנאמר בו, לא היינו יכולים ללמוד ממנו גזירה שוה, כי בגזירה שוה כזו, אם יש פירכא, אין למדים הימנה — וכאן הרי איכא למיפרך:

מה לפסח, שכן חייבין עליו קרבן חטאת באכילתו בשוגג משום פיגול,⁽¹³⁾ ונותר,⁽¹⁴⁾ וטמא [שאוכל קרבן פסח בטומאת הגוף].

דתניא רבי עקיבא אומר: איש איש לרבות את הערל.⁽¹⁶⁾ [ואולם רש"י בחגיגה כתב: לרבות את הערל שהוא כטמא שלא יאכל תרומה אם כהן הוא].

13. אם חישוב הכהן על הקדשים בשעת העבודה לאוכלם חוץ לזמנם, הרי הם פיגול, והאוכלן חייב כרת, כשאכלן במזיד, וחטאת אם אכלן בשוגג.

14. האוכל קדשים שנותרו לאחר זמנם, הרי זה חייב כרת במזיד, וחטאת בשוגג.

15. עבד עברי יוצא בסוף שש שנים לעבודתו. ואם אמר בסוף שש שנים, כשהוא אמור לצאת לחירות: "אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני, לא אצא חפשי", הרי רבו רוצע את אזנו, ועבדו

בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר והנוגע בכל טמא נפש. או איש אשר יגע בכל שרץ. נפש אשר תגע בו — וטמאה עד הערב, ולא יאכל מן הקדשים, כי אם רחץ בשרו במים]. ובא השמש וטהר, ואחר יאכל מן הקדשים.

"כי אם רחץ בשרו במים", היינו לאכילת תרומה, שדי לו בהערב שמש [דאילו בקדשים, יש טומאות שצריך להביא כפרתו קודם שיאכל מהם].

ואולם לשון הרשב"א [וראה גם ברמב"ן]: "איש איש" לרבות את הערל. כלומר: ריבה את הערל להיות כטמא בכל מקום, ופסיל ליה רבי עקיבא בין במעשר, בין בפרה אדומה, בין במצות ראייה במקדש, כטמא, כדאיתא לקמן. וכלשון הגמרא לקמן עב ב גבי קידוש מי פרה, ובחגיגה ד ב גבי מצות ראייה "ערל מנלן? הא מני רבי עקיבא היא, דמרכי לערל כטמא.

ומסתבר לפרש "תושב" על הקנוי קנין עולם, שהוא יושב אצלו הרבה [ואילו לשון "שכיר" משמע יותר שהוא עומד לצאת], וללמד, שאף תושב אינו אוכל בתרומת רבו הכהן.

ולכן צריך הכתוב שיאמר בתרומה גם "תושב" וגם "שכיר", ואין אחד מהם מופנה ללימוד של גזירה שוה.

אלא צריך לומר, ש"תושב ושכיר" דקרבן פסח הוא זה שמופני לגזירה שוה.

שהרי **האי "תושב ושכיר" לא יאכל בו**, דכתב רחמנא בפסח — מאי ניהו, באיזה תושב ושכיר הכתוב מדבר?

אי נימא: "תושב ושכיר" ממש, דהיינו עבד עברי הקנוי קנין שנים או קנין עולם, ובא הכתוב לפטור אותם מן הפסח —

הרי ודאי שאי אפשר לומר כן!

כי האם משום דהוה, שנהיה העבד הישראלי לתושב ושכיר של כהן — איפטר ליה בכך מקרבן פסח?!

והא קיימא לן, שהכתוב אומר במפורש גבי תרומה, דעבד עברי לא אוכל בתרומת רבו.

אלמא, הרי מוכח, שלא קני ליה, גופו של ע-ב העבד העברי, לרביה.⁽¹⁾

אין קונה אותו אדונו "קנין הגוף", אלא יש לו בו רק זכות של שיעבוד לעבודה. ולכן

"שכיר" של כהן: זה עבד עברי הקנוי לכהן קנין שנים. סתם עבד עברי, היוצא לאחר שש שנים.

ומלמד הכתוב שזה וזה אין גופם קנוי לרבם, כמו עבד כנעני, ולכן אינם אוכלים בתרומת רבם כמוהו.

שמה תאמר, בכל זאת יש כאן כתוב מיותר, והוא מופנה לגזירה שוה:

ויאמר הכתוב ש"תושב" של כהן אינו אוכל בתרומה, ואל יאמר גם ש"שכיר" של כהן אינו אוכל. ואני מעצמי אומר: אם עבד עברי הקנוי לכהן קנין עולם אינו אוכל בתרומה, עבד עברי הקנוי קנין שנים, לא כל שכן שאינו אוכל, ונמצא הכתוב "שכיר" מופנה.

אי אפשר לומר כך. כי:

אילו היה הכתוב אומר כן, הייתי אומר: ש"תושב" האמור בפסוק, שאינו אוכל בתרומה, הוא זה הקנוי קנין שנים.

אבל עבד עברי של כהן הקנוי לו קנין עולם, כן אוכל בתרומה.

ולכן בא "שכיר", ולימד על "תושב", שאף על פי שקנוי קנין עולם אין אוכל.

והיינו, ייתור הכתוב "שכיר" בנוסף ל"תושב", בא ללמד שאחד מהם קנוי קנין עולם.

עולם, ונרצע.

לעולם, עד היובל.

וברש"י פסחים צו א ד"ה בן נכר בתוך הדברים כתב: תושב: זה קנוי קנין כסף קנין

1. כך היא הגירסא ברשב"א, וכן נראה מרש"י.